

*This infinitude which breaks out in the power of imagination is precisely the strongest argument for finitude, for ontology is an index of finitude.*¹

I. Introducere	1
II. Între imaginar și realitate	2
III. Tehnologie: imaginarul posibil și materializat	5
IV. Reziliența capitalismului	8
V. Concluzie	10

I. Introducere

Intervenția mea pentru conferința de astăzi este despre reziliență și capitalism, două concepte istorice ancorate în timp, spațiu și drept. Încorporate în realitate și imaginar, ele conțin elemente de *finitudine*, dar și de *infinitate*, pentru a folosi vocabularul lui Martin Heidegger; cu un regim juridic (internațional și intern) care le definește atât posibilitatea, cât și manifestarea lor în finitudine, în realitate. Martin Heidegger și Bernard Stiegler² au abordat cunoașterea ca fiind încadrată în tehnologic, ceea ce m-a inspirat să prezint capitalismul prin prisma tehnologiei. În timp ce capitalismul nu a inventat tehnologia, el este, în mare măsură, un produs tehnologic modern. În mod similar, reziliența adesea cuplată cu sustenabilitate (*sustainability*) și analizată

* Dana Neacșu a terminat Facultatea de Drept, Universitatea București (1989), și, din 2021, este Associate Professor of Legal Skills și Director of Dquesne Center for Legal Information, la Duquesne Kline School of Law, unde predă Climate Law, Policy, Research and Writing. Dana predă teorie politică studenților de la Columbia University, din 2020, și dreptul mediului studenților de la Barnard College, din 2003. Această prezentare îi datorează mult și DI Doru Pădurariu, Director Editura Hamangiu.

¹ Marting Heidegger. KANT AND THE PROBLEM OF METAPHYSICS, 197. (Această infinitate care izbucnește în puterea imaginației este cel mai puternic argument pentru *finitudine*, căci ontologia este un indice al finitudinii.)

² Bernard Stiegler, TECHNICS AND TIME, 1: THE FAULT OF EPIMETHEUS, Richard Beardsworth & George Collins. (1998).

macroeconomic³, prin prisma ecologiei economice⁴, are fațete tehnologice și juridice. Iar tehnologia conține potențiala legătură dintre imaginar și realitate, dar și potențiale bariere între imaginar și realitate, cum voi relata în minutele următoare.

II. Între imaginar și realitate

Nu cu mult timp în urmă, am definit realitatea capitalismului referindu-mă la aspectele sale economice, politico-juridice, tehnologice și de intersecționalitate, observând cum capitalismul este adesea menționat fără o definiție general acceptată.⁵ Deseori, autorii folosesc explicații ideologizate, chiar și atunci când se concentrează pe aspectul său economic. Variațiile istorice și geopolitice ale capitalismului, precum și disparitățile sociale și economice din cadrul aceleiași regiuni sau țări, pot explica lipsa unei definiții general acceptate.

Conceptual, capitalismul a fost definit adesea într-o manieră reduționistă, în dorința de a i se găsi esența. Capitalismul a fost salutat ca apariția „societății comerciale.”⁶ Această definiție reduce capitalismul la un sistem de producție de piață, unde „privat” și „public” desemnează târâmurile independente ale „economiei” și, respectiv, ale „politicii.”⁷ Economia este prezentată ca un sistem organizat în grupuri de participanți pe baza proprietății: proprietari de capital, proprietari parțiali și participanți lipsiți de proprietate

3

Aikman și colab. (2018a) sugerează „Una dintre cele mai mari erori intelectuale făcute în perioada premergătoare crizei a fost o „eroare de compoziție” clasică: s-a presupus că reziliența instituțiilor financiare individuale era atât necesară, cât și suficientă. condiție pentru a asigura rezistența sistemului financiar în ansamblu” (p. 30). Aikman și colab. (2018b) susțin că, înainte de GFC, „reglementările prudențiale au urmărit să asigure siguranța băncilor individuale. Acest regim a permis dezvoltarea necontrolată a liniilor de defect majore din sistemul financiar, care s-au materializat cu un efect devastator în 2007-2008. Cadrele macroprudențiale au fost un „ingredient lipsă” din regimul de dinainte de criză... iar dezvoltarea lor a fost unul dintre răspunsurile politice majore la criză.”

Philip Arestis, Macro-Economic and Financial Policies for Sustainability and Resilience, 1-44, 18, in Philip Arestis și Malcolm Sawyer (Editors), ECONOMIC POLICIES FOR SUSTAINABILITY AND RESILIENCE (2022).

⁴ Georgescu-Roegen, N. THE ENTROPY LAW AND ECONOMIC PROCESS. HARVARD University Press. (1971).

⁵ Neacsu, Dana, Essential Perspectives: Foundations of Capitalism (December 12, 2022), for SUSTAINABLE CAPITALISM (Inara Scott, ed.), <https://ssrn.com/abstract=4300392> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4300392>; Dar a se vedea și, Michael Sonenscher, CAPITALISM. THE STORY BEHIND THE WORD. (2023).

⁶ A se vedea, Adam Smith, AN INQUIRY INTO THE NATURE AND THE CAUSES OF THE WELATH OF NATIONS (1776); Amy Kapczynski, “The Law of Informational Capitalism.” 129 YALE LAW JOURNAL, 1460–1515, 1481 (2020).

⁷ Id.

privată.⁸ Această perspectivă nu este una monolitică. Are variații care subliniază și văd capitalismul apărând odată cu acumularea de capital bazată pe plusvaloarea muncii neremunerată⁹ și dezvoltându-se liniar, până când atinge faza sa monopolistă și imperialistă, definită printr-o hiperconcentrare a capitalului, a resurselor și a profitului. Din această perspectivă, capitalismul este un sistem dinamic, al cărui scop îl reprezintă producția capitalistă eficientă. O viziune neoliberală a capitalismului acordă prioritate conceptului de autoreglementare a piețelor, despre care se crede că promovează progresul uman, prin creștere economică și eficiență.

Este greu de identificat ceea ce face capitalismul să fie capitalism; nu este doar proprietate privată și nici nu este doar o chestiune de piață. Capitalismul nu are neapărat nevoie de democrație sau de idealuri democratice. Astăzi, capitalismul pare să supraviețuiască în locuri atât de neospitaliere din punct de vedere politic și juridic, precum Rusia sau China! Pentru sceptici, Rusia este capitalistă fiindcă se angajează în războaie imperialiste¹⁰ de agresiune și prețuiește proprietatea privată, deși nu este o democrație care se bazează pe schimbarea periodică a liderilor politici.¹¹ China își trăiește în mod similar visul capitalist¹², în timp ce este guvernată de un sistem politic autocratic, cu un singur partid. Profitul este un element definitoriu al fiecărei economii capitaliste și, în timp ce tehnologia îi asigură succesul, sistemul juridic este cel care permite și protejează proprietatea privată, profitul și capitalul.¹³ După cum s-a menționat în literatura de specialitate, un sistem politic relativ stabil este necesar pentru o piață capitalistă înfloritoare, unde noi dorințe pot fi imaginate și satisfăcute (deși istoria a dovedit cum

⁸ E. K. Hunt, *PROPERTY AND PROPHETS: THE EVOLUTION OF ECONOMIC INSTITUTIONS AND IDEOLOGIES*. 15 et seq.; (2003);

E. K. Hunt și Mark Lautzenheiser, *HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT: A CRITICAL PERSPECTIVE*. 3rd ed., 202 et seq. (2011).

⁹ Karl Marx, *CAPITAL: A CRITICAL ANALYSIS OF CAPITALIST PRODUCTION*, Vol. 1, editat de Frederick Engels, tradus de Edward Aveling and Samuel Moore, London: Swan Sonnenschein, Lowrey, & Co., 156 et seq. (1887).

¹⁰ Lynne Hartnett, "The Long History of Russian Imperialism Shaping Putin's War." *WASHINGTON POST*, March 2, 2022. <https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/03/02/long-history-russian-imperialism-shaping-putins-war/>. Dar pentru un alt punct de vedere, as se vedea și Stephen Velychenko, *PAINTING IMPERIALISM AND NATIONALISM RED* (2023).

¹¹ Dolgor Solongo, *RUSSIAN CAPITALISM AND MONEY-LAUNDERING*. New York: United Nations, 2001, <https://www.imolin.org/pdf/imolin/rc84066e.pdf>.

¹² Minqi Li, *PROFIT, ACCUMULATION, AND CRISIS IN CAPITALISM: LONG-TERM TRENDS IN THE UK, US, JAPAN, AND CHINA, 1855-2018*, 71-89 (2020).

¹³ Katharina Pistor, *THE CODE OF CAPITAL: HOW THE LAW CREATES WEALTH AND INEQUALITY*, 205-234 (2019). (*CODUL CAPITALULUI. CUM DREPTUL CREEAZA BOGATIE SI INEGALITATE*, traducere de Dana Neacșu, 2022).

capitalismul a supraviețuit ambelor războaie mondiale, precum și altor atrocități antropogene).¹⁴

Capitalismul reprezintă o structură socială și politică dinamică, fluentă, modelată din punct de vedere tehnologic. Tehnologia, un pilon capitalist esențial, este analizată în continuare aici ca rădăcină a imaginarului care încurajează sau ar putea încuraja soluții vizionare. Într-un mod ironic, progresul științific induce un sens de securitate care, la rândul său, promovează apatia politică și juridică pe terenul realității cotidiene. Metaforic, riscăm să devenim somnambuli, căzând din lac în puț, în timp ce ținem în mână un iPhone comercializat în masă, și ascultăm ceva ce credem că este personalizat doar pentru noi, prin căștile produse la scară largă. Acolo unde Marx, de exemplu, a văzut o „conexiune materialistă a oamenilor unii cu alții, determinată de nevoile lor și de modul lor de producție și care este la fel de veche ca și oamenii înșiși”¹⁵, eu văd o legătură intermediată de tehnologie, care, în mod ironic, promovează o viziune eroică, marxistă, despre Om. Această viziune susține că Omul „a depășit o treaptă inferioară în relațiile sociale din sfera vieții materiale, fie ele între om și om, fie între om și natură.”¹⁶ Din nefericire, ceea ce părea angajat într-un progres linear, cu Omul la cârma viitorului său, această imagine romantică a devenit o mascotă corporatistă a neoconservatorilor puțin cunoscători ai literaturii marxiste. Omul care cucerește natura nu mai reprezintă o valoare civilizatoare. Este o realitate sumbră, o mărturie a secolelor lipsite de imaginație ecologică care să prezică viitorul, prezentul nostru.

Din fericire pentru noi, avocații, tot imaginarul poate fi codificat, inclusiv mitul potențial distructiv al tehnologiei poate fi îmblânzit și adus în realitate ca un simplu instrument în sprijinul acțiunii globale intenționate. În literatura filozofică și sociologică, „spațiile imaginare” au fost adesea descrise ca reprezentări colective care fac „posibile practici comune și un sentiment de legitimitate larg împărtășit”.¹⁷ Nu foarte diferit de noțiunea de „cultură”¹⁸ a lui Clifford Geertz, imaginarul ar putea fi privit ca un instrument de creare a sensului.¹⁹ Din această perspectivă, viața socială apare ca și cum se desfășoară în

¹⁴ Iversen and Soskice, *DEMOCRACY AND PROSPERITY*, 257-78.

¹⁵ Karl Marx, and Frederick Engels, *THE GERMAN IDEOLOGY*. Editat de C. J. Arthur. New York: International Publishers, 50 (1970).

¹⁶ Id.

¹⁷ Taylor, *MODERN SOCIAL IMAGINARIES*, 55.

¹⁸ Conform Clifford Geertz, *THE INTERPRETATION OF CULTURES: SELECTED ESSAYS*, 13, 1973: cultura este „universul imaginativ în care... actele sunt semne”.

¹⁹ „Semnul” este folosit în cel mai larg sens posibil și în concordanță cu lucrarea lui Umberto Eco: „nu există altă modalitate de a defini semiotica decât disciplina care studiază toate fenomenele (deși ele constituie obiectul unei alte discipline) care se bazează pe o relație de trimitere înapoi („trimitere înapoi”) la altceva.” Eco, Umberto. “The Influence of Roman Jakobson on the Development of Semiotics.” In *CLASSICS OF SEMIOTICS*, editat de Martin Krampen, et al., 109–127, 114. 1987

umbra unui fundal format din coduri, imagini și convenții, creând rețele de semnificație.²⁰ Dacă adăugăm dreptul ca identificator și vorbim despre coduri juridice, imagini și convenții, atunci s-ar putea să devenim mai bine pregătiți pentru a vedea capitalismul ca parte a imaginarului nostru juridic, nu prea diferit de o semiotică juridică, dând sens vieții noastre sociale, cu un ochi pe supraviețuire.²¹

Dacă ne uităm la sensul existențial, pentru Heidegger crizele sau catastrofele mondiale apocaliptice, precum un război nuclear total, pun sub semnul întrebării întregul „sens” al existenței,²² *ergo*, capitalismului. El nu este primul filozof care a privit catastrofele naturale și antropice ca pe niște semne.²³ Asemenea cutremurului de la Lisabona din 1775 pentru Rousseau și Voltaire²⁴ în secolul al XVIII-lea,²⁵ războiul nuclear pentru Heidegger – sau dispariția ecologică pentru noi astăzi – a fost trăit ca o semiotică, un eveniment imaginar care aruncă o umbră în realitate.²⁶ Dar Heidegger este primul care a remarcat tehnologia, deși nu neapărat rolul ei de a aduce sens în imaginar. „În centrul activității semiotice există, prin urmare, un mecanism de auto-depășire, care declanșează o relație de mișcare înapoi și înainte între semn și interpret”, explică Cerella și Bradely.²⁷ Acest *trigger* (declanșator), cred, este tehnologia.

III. Tehnologie: imaginarul posibil și materializat

Tehnologia poate explica de ce, așa cum au observat și alții, „lumea” noastră capitalistă tehnologică se desfășoară independent de conștiința noastră individuală și colectivă. De mult prea mult timp am fost instruiți să ne bazăm pe tehnologie ca pe un salvator

²⁰ Eco, Umberto, LA STRUTTURA ASSENTE. INTRODUZIONE ALLA RICERCA SEMIOLOGICA. Milan: Bompiani, 1968.

²¹ Semnele, așa cum ar spune Umberto Eco, „deschid întotdeauna ceva nou. Niciun interpret, în ajustarea semnului interpretat, nu reușește să-și schimbe limitele într-o oarecare măsură.” Eco, SEMIOTICS AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE, 44.

²² Karl Marx, ECONOMIC AND PHILOSOPHIC MANUSCRIPTS OF 1844. Traducere de Martin Milligan. 497. (1959). <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/manuscripts/preface.htm>.

²³ Antonio Cerella & Arthur Bradley, Introduction: The Power of Representations: Towards a Semiotic Theory of the Imaginary, 24 POLITICAL THEOLOGY, 1-14, 7 (2023).

²⁴ In 1755, Voltaire a început faimosul *Poème sur le désastre de Lisbonne, ou examen de cet axiome: Tout est bien*.

²⁵ A se vedea, Brightman, “THE LISBON EARTHQUAKE,” 510 et seq.

²⁶

Pentru Heidegger, orice criză sau catastrofă mondială apocaliptică care se presupune că pune sub semnul întrebării întregul „sens” al existenței – cum ar fi cutremurul de la Lisabona pentru Rousseau și Voltaire în secolul al XVIII-lea, războiul nuclear pe vremea lui Heidegger sau, să zicem, extincția ecologică pentru noi. astăzi – poate fi încă trăit doar de Dasein ca un eveniment semiotic.

Antonio Cerella & Arthur Bradley, Introduction, la 7.

²⁷ Antonio Cerella & Arthur Bradley, Introduction, la 8.

mecanic. Tehnologia produce mașini de spălat, automobile și avioane „mai mari și mai bune”, iar viața noastră devine mai ușoară. Dar mașinile „din ce în ce mai bune” produc poluare „din ce în ce mai bună”²⁸ și nu observăm acea corelație până când nu ajunge la proporții catastrofale și atunci, poate, constatăm și o defecțiune în sistemul nostru juridic, politic și economic.

„Schimbările climatice denotă un eveniment de extincție, nemaivăzut de la dispariția dinozaurilor. În prezent, ne confruntăm cu un nivel de extincție care depășește cu mult nivelurile de „fond normal” notate de evoluția în Holocen. Chiar și cei care neagă schimbările climatice trebuie să recunoască creșterea rapidă a temperaturii medii planetare, care nu este doar măsurabilă, ci și sesizabilă în viața de zi cu zi, pe măsură ce incendiile se intensifică, cicloanele provoacă distrugeri, insectele, păsările și mamiferele scad rapid ca număr, iar râurile, lacurile și temperaturile oceanelor cresc, astfel încât algele toxice înfloresc, iar peștii și coralii dispar...”²⁹

Schimbările climatice au fost înțelese încă de la sfârșitul anilor 1800,³⁰ iar, de atunci, datorită progresului tehnologic, fie el *techne*³¹ sau *episteme*³², cunoștințele noastre în această direcție au tot crescut.³³ Cu toate acestea, voința noastră politică, la modul general,³⁴ refuză să recunoască vreo „vină” în acest sistem, apatia juridică pare înrădăcinată în tehnologie³⁵ și nu s-a luat nicio măsură sau, în orice caz, prea puține măsuri legale.

²⁸ Georgescu-Roegen, N. (1971). THE ENTROPY LAW AND ECONOMIC PROCESS. Harvard University Press.

²⁹ Id. la 361-62.

³⁰ Clive Thompson. How 19th Century Scientists Predicted Global Warming, JSTOR DAILY, (December 17, 2019) <https://daily.jstor.org/how-19th-century-scientists-predicted-global-warming/>.

³¹ Dana Neacsu, Technology — Revealing or Framing the Truth? A Jurisprudential Debate 60 DUQUESNE UNIVERSITY LAW REVIEW 246 (2022).

³² În gândirea aristotelică, *techne* înseamnă producerea a ceva. A fost esența tehnologiei, potrivit lui Rauno Huttunen și Leena Kakkori. Critica lui Heidegger asupra tehnologiei și imperativului ecologic educațional 54, EDUCATIONAL PHILOSOPHY AND THEORY 630-641, 630 (2022). Spre deosebire de Aristotel, „Heidegger a văzut esența tehnologiei în timpurile moderne ca Ge-stell (cadru, încadrare, încadrare, construcție, expunere, impunere universală).” Id. Aici, tehnologie este prezentată ca *techne* și *Ge-stell*.

³³ See, e.g., the work of IPCC, at <https://www.ipcc.ch/>.

³⁴ J.-J. Rousseau, DECLARATION OF THE RIGHTS OF MAN AND THE CITIZEN. FRENCH: DECLARATION DES DROITS DE L’HOMME ET DU CITOYEN. (1789).

³⁵ Saul Griffith, SCIENTISTS MAY HAVE ALREADY DISCOVERED A “MIRACLE” FIX FOR CLIMATE CHANGE CLIMATE SCIENTIST SAUL GRIFFITH WANTS YOU TO HEAR HIM OUT: ELECTRIFY EVERYTHING. (Oct. 1, 2022) <https://www.inverse.com/science/fix-for-climate-change>. (“After all, the scientific theory of evolution has existed for more than 150 years, with irrefutable evidence, yet only about 35 percent of Americans believe that we evolved by natural processes.”)

Cum este posibil? Ar putea fi, așa cum susține Stiegler, din cauză că, în zilele noastre, tehnologia, în special tehnologia informației, ne „accelerează” realitatea, ne induce o stare de confuzie și ne „dezorientează” simțul timpului, al culturii și al identității? Ar putea fi faptul că ne predispune să ne angajăm în ceea ce Heidegger a descris în 1954³⁶ drept gândire computațională mai degrabă decât gândire reflexivă? Sau, mergând și mai înapoi, până în 1927, și folosind terminologia lui Heidegger din prima sa carte,³⁷ tehnologia modernă ar putea să aducă confuzie în sensul nostru de *finitudine* și *infinitate*? Ar putea, așa cum ar sugera Stiegler, să încurajeze imaginarul lui Epimeteu, mai degrabă decât pe cel al lui Prometeu?

Într-un alt articol, am argumentat împotriva determinismului tehnologic³⁸. Cred cu fermitate în acțiune individuală (agency) dar nu înseamnă ca stim neaparat cum sa ne raportăm la tehnologie. Utilizăm tehnologia ca Epimeteu, titanul semiînțelept care a uitat omenirea la „botezul” cu atribute fizice, mentale, dar și proteze tehnologice, dar și ca Prometeu care, cuprins de remușcări pentru amnezia fratelui sau, Epimeteu, a furat focul zeilor dar fără un plan prestabilit despre cum să-l dăruiască omenirii³⁹. De asemenea, sunt ferm convinsă că agenția individuală este dinamică bazată pe informații furnizate tehnologic. Astfel tehnologia ne alimentează imaginarul cu idei și instrumente pentru a modela realitatea. Ca atare, tehnologia devine o punte între capitalism și reziliență, deschizând calea către sustenabilitate (sustainability).

Astfel, decât să aprofundez critica lui Heidegger asupra modernității, mai degrabă mă voi focaliza asupra lucrării sale ca o lentilă, pentru a-i înțelege apatia politică și juridică, deoarece ea a inspirat atât critica lui Stiegler, cât și a lui Irwin⁴⁰ asupra tehnologiei moderne. În mare măsură, ambii au criticat tehnologia pentru că ea ne produce un fals sentiment de securitate, jucându-se cu imaginarul nostru. Cu tot dezgustul lui Heidegger pentru metafizică, în ciuda poziției sale critice față de tehnologie, opera lui rămâne fundamentală în promovarea viziunii noastre actuale despre tehnologia modernă, în care identificăm atât pericolul, cât și salvarea în fața tuturor defectelor noastre, inclusiv criza generată de schimbările climatice, cea mai importantă amenințare existențială la adresa

³⁶ Martin Heidegger. THE QUESTION CONCERNING TECHNOLOGY AND OTHER ESSAYS. (W. Lovitt, Trans.) (1977).

³⁷ Martin Heidegger. BEING AND TIME. (J. Stambaugh, Trans.). (2010, orig. 1927).

³⁸ Dana Neacsu, Technology — Revealing or Framing the Truth? A Jurisprudential Debate 60 DUQUESNE UNIVERSITY LAW REVIEW 246 (2022).

³⁹ Mai mult despre tehnologie din această perspectivă, a se citi, Bernard Stiegler, TECHNICS AND TIME, 1: THE FAULT OF EPIMETHEUS, Richard Beardsworth & George Collins. (1998).

⁴⁰ Ruth Irwin, HEIDEGGER, POLITICS AND CLIMATE CHANGE: RISKING IT ALL (2008).

vieții umane.⁴¹ Influența haideggeriană se poate datora lucrărilor lui Foucault, Adorno și Arendt, toate fiind impregnate de abordarea epistemică a ontologiei a lui Heidegger.

IV. Reziliența capitalismului

În domeniul imaginarului, capitalismul aparține celei mai strălucitoare constelații. Și, precum constelațiile lui Walter Benjamin, structurile sale sunt, de asemenea, instabile.⁴² Mai mult, capitalismul promovează un imaginar al izolării: mitul individului este în mare măsură mitul nerezolvat al apartenenței simultane și al neapartenenței la o comunitate. Individualismul neîngrădit este moneda ideologiei liberale clasice.⁴³ Acest liberalism narează și despre indivizi „permanent necomunicativi, permanent necunoscuți, de fapt, negășiți.”⁴⁴ Se străduiesc să obțină un fals sentiment de autonomie și importanță într-o competiție împotriva naturii, a lor înșiși, a comunităților și, fără să vrea, împotriva... viitorului, nedispuși să-și reconsidere sistemul de valori.

Pe plan internațional, mitul individualității neîngrădite a dus la epoca capitalismului dezlănțuit, criticat de economiști ca fiind sursa crizelor nelimitate.⁴⁵ Din punct de vedere politic, trăim într-o nouă eră a naționalismului antidemocratic și a autoritarismului. Sloganul din 2016 pentru alegerile prezidențiale din SUA a fost „America First”, o amintire a inscripțiilor anilor 1930 ale unui simpatizant fascist, editorul american William Randolph Hearst.⁴⁶ Dar dictaturile, cum ar fi regimurile fasciste și sovietice,⁴⁷ sunt doar „cea mai virulentă izbucnire a virusului antidemocratic... inerent capitalismului industrial de la început”.⁴⁸ La nivel mondial, democrația a fost slăbită de „influența pernicioasă a corupției, cleptocrației și finanțelor ilicite” ale capitalismului.⁴⁹

⁴¹ Id.

⁴² Andrea Krauß. “Constellations: A Brief Introduction.” 126 MODERN LANGUAGE NOTES, 439–445, 439 (April, 2011).

⁴³ Tradiția politică liberală s-a dezvoltat din punctele de vedere ale lui John Locke și J. S. Mill în special, care văd libertatea personală și libertatea fără interferența altora, inclusiv a statului, ca o problemă morală și politică definitorie. John Locke. SECOND TREATISE OF GOVERNMENT. (1690). John Stuart Mill. ON LIBERTY (1859).

⁴⁴ D. W. Winnicott, “Communicating and Not Communicating Leading to a Study of Certain Opposites” (1963), in THE MATURATIONAL PROCESSES AND THE FACILITATING ENVIRONMENT: STUDIES IN THE THEORY OF EMOTIONAL DEVELOPMENT (1965), 186-7.

⁴⁵ J. Michie la 126

⁴⁶ Dana Frank, The Devil and Mr. Hearst. THE NATION: June 22, 2000.
<https://www.thenation.com/article/archive/devil-and-mr-hearst/>

⁴⁷ For a critique of soviet totalitarianism, see, e.g., Dana Neacsu. Advocacy as History? That Takes the Prize! Gulag: A History [book review]. 415 SANTA CLARA LAW REVIEW, 213 (2004)

⁴⁸ K. Polanyi, ECONOMY AND SOCIETY: SELECTED WRITINGS (M. Cangiani & C. Thomasberger, Eds.), 108 (2008).

⁴⁹ J. Michie la 126

Soluția propusă nu este de a opune naționalismul globalizării, ci, mai degrabă, de a urmări aceleași obiective de sustenabilitate și reziliență la nivel local, regional, național și global, așa cum par ele adecvate. Lucrând cu legislația strictă dar și cu reguli de drept neobligatorie (*soft law*), de la entități internaționale publice până la companii, sistemele juridice trebuie să promoveze valori, politici și practici care promovează gestionarea și sustenabilitatea pe termen lung.⁵⁰

Încălzirea climei globale a rămas pe tărâmul basmelor și al sperietorilor hippy vreme de zeci de ani. Dovezile s-au tot strâns de la sfârșitul anilor 1950, dar au fost luate doar pe jumătate în serios de politicieni și de factorii de decizie (dacă nu de populație, în general). Continuăm să promovăm planuri tehnologice preferate de corporații (în locul celor susținute de știință), cum ar fi schemele opace de comercializare a carbonului, în loc să oprim de urgență producția de combustibili fosili, așa cum recomandă mulți oameni de știință.⁵¹

Grupul Interguvernamental al Națiunilor Unite pentru Schimbări Climatice (IPCC) și rapoartele sale sunt privite ca fiind componente ale sistemului de drept internațional⁵², alături de tratate, rezoluții și alte instrumente juridice, dar existența sa a promovat acțiuni prea puțin semnificative. IPCC și-a lansat al treilea raport cu un „consens” de date științifice în 2001,⁵³ dar, cumva, nici măcar publicarea celui de-al șaselea raport IPCC la sfârșitul lunii martie 2023⁵⁴ nu a generat măsurile juridice așteptate în fața unei asemenea catastrofe iminente sau a unui eșec antropoc: Acordul de la Paris este un instrument fără dinți, iar cea mai remarcabilă realizare obținută în acest domeniu a fost Rezoluția ONU din Vanuatu, care solicită un aviz consultativ al ICJ cu privire la acțiunea globală în fața schimbărilor climatice.⁵⁵

⁵⁰ Id.

⁵¹ Bolivia, de exemplu, a descris comerțul cu carbon ca fiind o metodă de a crea „milionari cu climatul de afaceri”. A se vedea, Robert Kennedy, Climate activists decry ‘false solutions, fairy tales’ at COP26. ALJAZEERA, Nov 9, 2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/11/9/climate-activists-decry-false-solutions-fairy-tales-at-cop26>.

⁵² Daniel A. Farber, CLIMATE CHANGE LAW, 53-92 (2nd ed) (2023).

⁵³ Ruth Irwin, 136 (2008)

⁵⁴ https://www.ipcc.ch/?_cf_chl_tk=B6kj9fhVaHc4ZD_jky3zL1c8Hpry3lboqelklm_Lh0-1679382216-0-gaNycGzNCWU

⁵⁵ Alatoi Ishmael Kalsakau, prim-ministrul Vanuatuului, a prezentat proiectul de rezoluție privind „Solicitarea unui aviz consultativ al Curții Internaționale de Justiție cu privire la obligațiile statelor în ceea ce privește schimbările climatice” (A/77/L.58), <https://press.un.org/en/2023/ga12497.doc.htm#:~:text=The%20General%20Assembly%20today%20adopted.long%20struggle%20for%20climate%20justice.https://press.un.org/en/2023/ga12497.doc.htm>.

Un astfel de eșec sistemic nu poate avea decât o soluție sistemică. Sustenabilitatea mediului necesită noi moduri de producție, deoarece modelele actuale de producție și comerț determină schimbările climatice catastrofale. În urmă cu un deceniu, oamenii de știință⁵⁶ au susținut că sustenabilitatea mediului necesită un nou cadru de politică necesar pentru o gamă largă de actori cheie – companii și manageri, politicieni și practicieni, consumatori și producători. Aceasta înseamnă depășirea ideii că „piața liberă” poate rezolva problema, indiferent dacă este sau nu combinată cu astfel de soluții legale bazate pe piață, cum ar fi prețul carbonului.⁵⁷ Economia keynesiană din 1936,⁵⁸ al cărei mit era că politicile fiscale guvernamentale determină cererea și gestionează activitatea economică, își trăiește, s-au ar trebui să-și trăiască probabil ultimele zile. Acum, obiectivul economiei ar trebui să fie acela de a stabili dacă bunurile și serviciile ar trebui produse și, dacă da, cum, unde și când. Pentru mulți, în special pentru aceia care încă se străduie să iasă din epoca sovietică, planificarea pare o soluție necorespunzătoare. În mod ironic, apartenența la Uniunea Europeană este rezultatul a multor ani de planificare atentă⁵⁹. Însă acum, planificarea economică trebuie să fie decisă în raport cu impactul său asupra schimbărilor climatice, atât la nivel local, cât și global.

Lumea este complexă, nicio disciplină nu are toate răspunsurile. Avem nevoie de cercetare multidisciplinară și interdisciplinară, precum și de o abordare dialectică a cunoașterii. Trebuie să scăpăm de cicatricile trecutului și să îmbrățișăm deschiși viitorul.

V. Concluzie

Capitalismul, terminologie franceză din secolul XIX,⁶⁰ a apărut pe scena istoriei ca cel mai progresist sistem pe care l-a cunoscut umanitatea. De atunci, în timp ce promovează realizările individuale și inovația tehnologică, capitalismul riscă să pună progresul uman înaintea planetei Pământ. Savanții trebuie să corecteze percepția greșită potrivit căreia capitalismul nu are un sprijin puternic de stat. Numai că acum, la nivel național și internațional, guvernele trebuie să-și reorienteze subvențiile capitaliste și să limiteze profiturile în favoarea justiției sociale și de mediu la nivel local, național și planetar. Nu

⁵⁶ Dietz, S., Michie, J., & Oughton, C. (Eds.). THE POLITICAL ECONOMY OF THE ENVIRONMENT: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH. (2011).

⁵⁷ J. Michie la 126, in Philip Arestis și Malcolm Sawyer (Editors), ECONOMIC POLICIES FOR SUSTAINABILITY AND RESILIENCE (2022).

⁵⁸ J M Keynes, GENERAL THEORY OF EMPLOYMENT, INTEREST AND MONEY (1936).

⁵⁹ A se citi și Dana Neacșu. Romania, Bulgaria, the United States and the European Union: The Rules of Empowerment at the Outskirts of Europe. 30 BROOK. J. INT'L L. (2004).

⁶⁰ Michael Sonenscher, CAPITALISM. (2023).

există progres individual fără progres social și nu există progres social fără Planetă. Această Planetă.

Am ajuns într-un punct în realitatea noastră capitalistă cere o trecere de la „mai mare” și „mai bună,” doar la una „mai bună deoarece are o amprentă ecologică mai mică.” Astfel, ne putem acorda timp pentru continuarea creșterii economice durabile. Dar, pentru a deveni realitate, un astfel de obiectiv necesită și puțină imaginație.